

Bilag

Sammenfatninger af analyser, undersøgelser mv. af Bornholms udviklingsmuligheder

Indholdsfortegnelse

1	<i>Regionale Kompetenceregnskaber for de ni regionale vækstsamarbejder</i> Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2004	3
2	<i>Regionalt kompetenceregnskab for det vækstsamarbejdet Bornholm</i> Muusmann Research & Consulting for Erhvervs- og Byggestyrelsen. November 2004.....	4
3	<i>Midtvejsevaluering af mål 2 programmet i Danmark, 2000-2006, Regional rapport, Bornholm</i> Teknologisk Institut, september 2003	5
4	<i>Bosætning i yderområder</i> Statens Byggeforskningsinstitut, 2003.....	6
5	<i>Strategier for kompetenceudvikling i det bornholmske turismeerhverv</i> Center for Regional- og Turismeforskning, sept. 2001.....	8
6	<i>Rapport om de bornholmske virksomheders muligheder i de nye EU-lande</i> Bornholms ErhvervsCenter, juni 2005.....	9
7	<i>Forudsætninger og muligheder for den fremtidige IKT-udvikling på Bornholm. En regional IKT-analyse</i> Center for Regional- og Turismeforskning, november 2000	10
8	<i>Perspektiver for Bornholms udvikling: 2001-2005</i> Bornholms Amt, 2001.....	11
9	<i>Developing marketing strategies for tourism destinations in the peripheral areas of Europe: the case of Bornholm</i> Center for Regional- og Turismeforskning, december 2003.....	12
10	<i>Turismeerhvervet på Bornholm - netværksarbejde og omstrukturering</i> Center for Regional- og Turismeforskning, juli 2002	13
11	<i>Regionernes konkurrenceevne</i> Copenhagen Economics/Inside Consulting, jan. 2004.....	14
12	<i>Statens engagement på Bornholm</i> Bornholms Forskningscenter, 1999.....	15
13	<i>Digitalt Bornholm. IKT-mæssig opkvalificering af øvrige erhverv – Visioner, aktiviteter og resultater</i> Center for Regional- og Turismeforskning, 2004	16
14	<i>De bornholmske landdistrikter. Analyse af udviklingsrammer og muligheder</i> Bornholms Forskningscenter, august 1999.....	17
15	<i>Rapport fra undergruppe vedrørende fødevarer</i> Direktoratet for FødevarerErhverv, maj 2001	19
16	<i>Bornholms udviklingsmuligheder – en SWOT-analyse</i> Center for Regional- og Turismeforskning, december 2004	21
17	<i>Bornholm fra industri- til informationssamfund. Regionale perspektiver af transport ændringerne og den informationsteknologiske udvikling</i> Center for Regional- og Turismeforskning, 2001	22
18	<i>Regional fødevarereproduktion - rammebetingelser og udviklingsmuligheder på Bornholm</i> Center for Regional- og Turismeforskning.....	23
19	<i>Undersøgelse af hindringer for transittrafik mellem Bornholm og det øvrige Danmark gennem Sverige</i> Center for Regional- og Turismeforskning, 2003	24
20	<i>En Analyse af samarbejdsmodeller for den bornholmske uddannelsessektor</i> Bornholms Akademi, juni 2005	25
21	<i>Rammer for en bornholmsk videregående uddannelsesstrategi</i> Bornholms Forskningscenter, juni 2000.....	27
22	<i>På egne ben i nye omgivelser – Sydöstra Skåne og Bornholms möjligheter i Öresundsregionen</i> Center for Regional- og Turismeforskning, august 2003.	29
23	<i>Øbeligheden og de kommunaløkonomiske og samfundsøkonomiske problemer på Bornholm</i> Henrik Christoffersen, AKF marts 2004.	30

1 Regionale Kompetenceregnskaber for de ni regionale vækstsamarbejder

Erhvervs- og Byggestyrelsen, 2004

Kompetenceregnskaber er udført for de daværende ni vækstsamarbejder i Danmarks udkantsregioner. På baggrund af den samlede dataindsamling i regionerne, er der opstillet et detaljeret kompetenceregnskab, hvor de enkelte regioner, dels sammenlignes indbyrdes dels på borgerområdet sammenlignes med et landsgennemsnit. Virksomhederne er udvalgt fra tre sektorer: turisme, industri og *ny økonomi*. På denne baggrund måles den regionale kompetence blandt borgere og virksomheder på: 1. Læringskompetencen, 2. Kreativ og innovativkompetencen samt 3. Handlingskompetencen.

Generelt er læringskompetencen og kreativ/innovativkompetencen lav i de ni regioner, hvorimod alle kendetegnes af en høj handlingskompetence, først og fremmest afledt af et meget højt lokalt engagement både blandt borgere og virksomheder. Et engagement, der tydeligst kommer til udtryk blandt virksomhederne i turismeerhvervet.

Af centrale temaer på tværs af de ni vækstsamarbejder fremhæves:

- Oprustning af samarbejdet mellem vidensinstitutioner/virksomheder i centerområder og ditto i vækstsamarbejderne.
- Øget anvendelse af borgeres og medarbejderes udviklingstalant.
- Afkastet af efter- og videreuddannelse bør styrkes.
- Flere veluddannede til vækstsamarbejdernes områder.
- Fremme af iværksættere.
- Innovation i de etablerede virksomheder.
- Små virksomheders særlige behov.

Disse overskrifter kan hævdes for en stor del at være gammelkendte strategiske målsætninger, men i rapporten diskuteres alle forslag relativt konkret og på baggrund af et stort empirisk dataunderlag, der tillader, at diskussionen tager afsæt i vækstsamarbejdernes særlige forudsætninger. Som eksempel kan nævnes, at lokale vidensinstitutioner i vækstsamarbejderne (erhvervs, design, fiskeriskoler mv.) i ringe grad er bindeled mellem virksomheder i vækstområderne og de lokale virksomheder. Denne funktion kunne styrkes ved markedsføring gennem, at retten til at udbyde korte videregående uddannelser øges. Rapporten kan på denne baggrund være et godt udgangspunkt for diskussion af konkrete tiltag.

Sammenfatning

Et detaljeret kompetenceregnskab er opstillet på baggrund af ni vækstsamarbejder i Danmarks udkantsregioner. De enkelte regioner bliver sammenlignet på borgerområdet og med et landsgennemsnit. Virksomhederne er udvalgt fra tre sektorer: turisme, industri og ny økonomi. Diskussionen tager afsæt i vækstsamarbejdernes særlige forudsætninger.

2 Regionalt kompetenceregnskab for det vækstsamarbejdet Bornholm

Muusmann Research & Consulting for Erhvervs- og Byggestyrelsen. November 2004

Kompetenceregnskaber er udført for de daværende ni vækstsamarbejder i Danmarks udkantsregioner. På Bornholm er der gennemført 215 interview med borgere og 112 virksomheder. På baggrund af den samlede dataindsamling i regionerne, er der opstillet et detaljeret kompetenceregnskab, hvor de enkelte regioner, dels sammenlignes indbyrdes dels på borgerområdet sammenlignes med et landsgennemsnit. Virksomhederne er udvalgt fra fire sektorer: turisme, industri, ny økonomi og en særlig sektor for hver region, i Bornholms tilfælde fødevarerindustrien.

På denne baggrund måles den regionale kompetence blandt borgere og virksomheder på: 1. Læringskompetencen, 2. Kreativ og innovativkompetencen samt 3. Handlingskompetencen.

		Bornholmske virksomheder	Bornholmske borgere
Læringskompetencen	De ni vækstsamarbejder	Under	På niveau
	Reference	Under	Under
Kreativ og innovativkompetencen	De ni vækstsamarbejder	Under	Over
	Reference	Under	Under
Handlingskompetencen	De ni vækstsamarbejder	Under	På niveau
	Reference	Over	Over

Hver kompetence er underopdelt i en række indikatorer, som giver mulighed for at sammenligne Bornholm med andre regioner på en række områder, samt ved en opfølgning mulighed for at evaluere effekter af erhvervs- eller regionalpolitiske indsatser. På en række områder, f.eks. anvendelse af ansatte med videregående uddannelse, teknologianvendelse, ressourcer afsat til proces og produktudvikling i virksomhederne, ligger Bornholm dårligere end gennemsnittet, men der er på den anden side også lyspunkter. F.eks. kendetegnes Bornholm af mange knopskydninger, et meget stort lokalt engagement blandt virksomheder og borgere, samt ikke mindst af mange virksomheder, der samarbejder med lokale eller nationale vidensinstitutioner.

Rapporten afsluttes med et kompetencebudget med angivelse af konkrete forslag til initiativer, der kan fremme kompetenceudvikling og brobygning til vidensmiljøer. Forslagene kan danne inspiration for det videre strategi- og visionsarbejde. Blandt andet foreslås det at skabe et nationalt videnscenter inden for oplevelsesøkonomi, der kobler turisme, fødevarer, natur mv.

Sammenfatning

Et detaljeret kompetenceregnskab er opstillet på baggrund af ni vækstsamarbejder i Danmarks udkantsregioner. De enkelte regioner bliver sammenlignet på borgerområdet og med et landsgennemsnit. Virksomhederne er udvalgt fra tre sektorer: turisme, industri og ny økonomi og i Bornholms tilfælde fødevarerindustrien. Rapporten afsluttes med et kompetencebudget og angivelse af konkrete forslag til initiativer, der kan fremme kompetenceudvikling og brobygning til vidensmiljøer.

3 Midtvejsevaluering af mål 2 programmet i Danmark, 2000-2006, Regional rapport, Bornholm

Teknologisk Institut, september 2003

Evalueringen fokuserer primært på den mere tekniske gennemførelse af programmet, men her er gengivet nogle af evaluatorens vurderinger af programmets overordnede målsætninger og indsatser.

Socioøkonomisk udvikling

Evaluator vurderer, at den største udfordring for Bornholm ligger i at vende øens negative befolkningsudvikling, herunder især at antallet af personer i den erhvervsaktive alder stiger. Ligeledes vurderer evaluator, at en primær udfordring vil være at øge beskæftigelsesudviklingen og antallet af arbejdspladser på øen, idet arbejdsløsheden – især for kvinder – er markant højere end i resten af landet. Skabelsen af nye arbejdspladser/job bør have første prioritet, idet øvrige parametre viser, at Bornholms erhvervsudvikling kvalitativt går i den rigtige retning. Dels er andelen af beskæftigede inden for forretningsservice stigende, og dels er befolkningens uddannelsesniveau stigende.

Strategi og SWOT-analyse i programmet

Evaluator vurderer, at regionens fokus på øgning og fastholdelse af bosætning bl.a. gennem fortsat tiltrækning af uddannelsesinstitutioner er vigtig og velbegrundet set i lyset af den negative befolkningsudvikling. Dette gælder både tiltrækningen af specielle uddannelsesinstitutioner, som Glas- og Keramikskolen, der kan styrke øens kultur- og kunstmiljø, samt mere ordinære uddannelser som f.eks. Sygeplejeskolen. Evaluator vurderer, at sådanne uddannelser både kan tiltrække unge fra andre dele af landet samt medvirke til at fastholde unge bornholmere på øen.

Selvom der i regionen er skepsis mht., hvorvidt satsning på pendling kan udgøre en holdbar, langsigtet løsning, vurderer evaluator, at denne del bør fastholdes. Herunder eventuelt at satse på tiltrækning af højtuddannede *fjernarbejdere*. At formidle Bornholms kultur- og naturmæssige attraktivitet samt lavere boligpriser vil evt. kunne være relevant i relation til at tiltrække denne gruppe fra hovedstadsområdet. Set i lyset af den negative beskæftigelsesudvikling vurderer evaluator, at regionens ønske om at give høj prioritet til virksomhedsstøtteprojekter, der kan skabe job, er forståelig. Evaluator finder det herunder vigtigt, at indsatsen tager udgangspunkt i øens nuværende erhvervsstruktur og satser mere på bedre muligheder for at støtte små virksomheder og små projekter.

Sammenfatning

Evalueringen fokuserer primært på den mere tekniske gennemførelse af programmer, men evaluatoren gengiver nogle af programmets overordnede målsætninger og indsatser. Bl.a. er den største udfordring for Bornholm øens negative befolkningsudvikling samt beskæftigelsesudvikling og antallet af arbejdspladser. Fokus på øgning og fastholdelse af bosætning gennem tiltrækning af uddannelsesinstitutioner er vigtig og velbegrundet. Det er vigtigt at indsatsen tager udgangspunkt i øens nuværende erhvervsstruktur og satser mere på bedre muligheder for at støtte små virksomheder og små projekter.

4 *Bosætning i yderområder* Statens Byggeforskningsinstitut, 2003

Rapporten er en delvis afrapportering af forskningsprojektet *Bosætning i yderområder*, der har haft til formål at tilvejebringe ny viden om bosætning i yderområder. Projektet har taget sigte på at etablere et kvalificeret grundlag for en stedsspecifik strategisk planlægning for bosætning. Rapporten afdækker og konkluderer følgende vedrørende bosætning generelt og på Bornholm:

- Fra midten af 1980'erne og frem er det i byerne, man har oplevet den største befolkningstilvækst.
- Personer med videregående uddannelse dominerer blandt de, der flytter på landet, mens unge ofte bliver boende på landet, hvis de også boede der under uddannelsen.
- Ca. 27 % af den danske befolkning ville foretrække at bo på landet eller i en landsby.
- Parcelhuset er stadig danskernes foretrukne boligvalg: 41 % ville foretrække at bo i parcelhus i et grønt forstadsboligkvarter eller en mindre eller mellemstor by.
- Ca. 87 % af alle flytninger i Danmark er frivillige, lidt flere af disse flytninger skyldes arbejds- og familiemæssige forhold, end den mindre del, der ønsker at ændre livsstil og -forhold.
- Bornholm oplevede i perioden 1992-2001 et skift fra en negativ til en lille positiv nettotilflytning og indtager andenpladsen blandt yderområderne næst efter Samsø.
- Tilflytningen er til landdistrikterne og de mindre byer, og tilflyttere til Bornholm flytter i højere grad direkte i ejerbolig i enfamilieshus, der vælges af en væsentligt højere andel end på landsplan.
- Bornholm har bedre fat i aldersgruppen 50-66 år samt børnefamilier med små børn (0-6 år) end de øvrige yderområder. Dog udgør par og enlige med børn samlet kun ca. 25 % af tilflytterne.
- For alle aldersgrupper med undtagelse af 18-24 år, der i sagens natur præges af uddannelsessøgende, er andelen af tilflyttere større end andelen af fraflyttere.
- Lidt over halvdelen af de voksne tilflyttere er i beskæftigelse. Det er mindre end gennemsnittet for alle yderområderne. Tilsvarende er en større andel af de voksne tilflyttere til Bornholm arbejdsløse end gennemsnittet for alle områderne.
- Næsten 30 % af de beskæftigede tilflyttere i 2001 havde arbejdssted uden for Bornholm. De 20 % fastholdt eksisterende arbejde, de resterende ca. 10 % skiftede arbejdssted samme år.
- Ca. 47 % af de voksne tilflyttere, der har arbejde, er beskæftiget i den offentlige sektor. Gennemsnittet for alle områderne og andelen på landsplan er til gengæld omkring 30 %.
- Tilflyttere til Bornholm kommer altovervejende fra hovedstadsområdet og er som for de øvrige områder præget af et godt forhåndskendskab til området. *Tilbageflyttere* udgør 23 % af tilflytterne.

Statens Byggeforskningsinstituts undersøgelses fokusgruppeinterview på Bornholm bekræfter tidligere undersøgelses resultater med hensyn til baggrund og motivation for at flytte til Bornholm. Det grundlæggende mål er afstresning og tryghed. Tilsvarende er det kvaliteter som natur, fred og ro, der fremhæves. For de interviewede tilflyttere har flytningen til Bornholm været et positivt skifte, dog oplever man, at det ikke er helt så let at blive integreret, som man forventede. Med hensyn til valg af bolig ved flytningen til Bornholm fremhæver de interviewede tilflyttere det brede udbud, at man kan få mange kvadratmeter og meget kvalitet for pengene, at der er en god omsætning på boligmarkedet, og at byerne ikke er præget af forfald, som man ser i andre udkantsområder. De begrænsede jobmuligheder er til gengæld en barriere for tilflytning. Tilflytterne efterlyser også en bedre service til nye virksomheder. Tilflytterne oplever et godt og rigt foreningsliv, der er en integrerende faktor, skoler der skaber netværk og sammenhæng. Man er generelt tilfreds med den offentlige service, men frygter forringelse af kvaliteten af og mulighederne for børnepasning og fritidsordninger i nærmiljøet.

Sammenfatning

Rapporten er en delvis afrapportering af et forskningsprojekt, der har haft til formål at tilvejebringe ny viden om bosætning i yderområder. Projektet har taget sigte på at etablere et kvalificeret grundlag for en stedsspecifik strategisk planlægning for bosætning. Mht. baggrund og motivation for at flytte til Bornholm er

det grundlæggende mål afstresning og tryghed. Også natur, fred og ro fremhæves. De begrænsede jobmuligheder er til gengæld en barriere for tilflytning.

5 *Strategier for kompetenceudvikling i det bornholmske turismeerhverv*

Center for Regional- og Turismeforskning, sept. 2001

Rapporten er en undersøgelse af strategier for kompetenceudvikling i turismeerhvervet på Bornholm, med fokus på små virksomheder. Disse virksomheder karakteriseres af (1) et lavt uddannelsesniveau, (2) manglende professionel erfaring fra turismeerhvervet, (3) en driftskapital, som primært er baseret på egne økonomiske ressourcer, (4) manglende anvendelse og bevidsthed om strategiske planlægningsværktøjer, (5) ringe anvendelse af it. Det påpeges også, at disse turismevirksomheder opretholder en bestemt livsform, at de har en tilknytning til regionen, og at virksomhedslederen gør hobbyen til sit levebrød.

Ud fra en innovationsteoretisk tilgang forsøger rapporten at belyse, hvilke potentialer og barrierer disse typer af virksomheder har for at gennemføre en dynamisk og økonomisk udvikling i lyset af ovenstående karakteristika. Udgør fraværet af en økonomisk motivering og et formelt lavt kompetenceniveau en barriere for udvikling?

Tavs og kodet viden

I den forbindelse fremhæves tavs viden og kodet viden som en måde at analysere kompetenceniveauet i det bornholmske turismeerhverv. Tavs viden er individbåret og oparbejdes i virksomheden gennem erfaring med produkt, materiale og marked etc. og er ikke tilgængelig for andre end indehaveren. Kodet viden er viden, som er formuleret i skrift og tale. Tavs viden kan give konkurrencefordele, da denne viden ikke kan kopieres, men den kan også hindre virksomheden i at omstille sig til et andet konkurrenceområde. Kodet viden er derimod et stadig vigtigere konkurrenceparameter.

Den manglende professionalisering (dvs. fokus på tavs viden) betyder, at det er enkelt at etablere en virksomhed. Men manglende strategiske færdigheder fremmer samtidig et kraftigt frafald fra branchen.

Sammenfatning

Rapporten er en undersøgelse af strategier for kompetenceudvikling i turismeerhvervet på Bornholm, med fokus på små virksomheder. Virksomhederne er præget af (1) et lavt uddannelsesniveau, (2) manglende professionel erfaring fra turismeerhvervet, (3) en driftskapital, som primært er baseret på egne økonomiske ressourcer, (4) manglende anvendelse og bevidsthed om strategiske planlægningsværktøjer, (5) ringe anvendelse af it. Den manglende professionalisering betyder, at det er enkelt at etablere en virksomhed. Men manglende strategiske færdigheder fremmer samtidig et kraftigt frafald fra branchen.

6 *Rapport om de bornholmske virksomheders muligheder i de nye EU-lande*

Bornholms ErhvervsCenter, juni 2005

Rapporten omhandler, som det fremgår af titlen, de bornholmske virksomheders muligheder i østersøregionen. Udgangspunktet for rapporten er, at globaliseringen betyder, at mange virksomheder bliver nødt til at se på handels-, etablerings- og samarbejds muligheder i udlandet for at bevare deres konkurrenceevne.

Samtidig slår rapporten fast, at det bornholmske erhvervsliv på mange områder er internationalt orienteret, og Bornholm derfor har et godt udgangspunkt for handel mv. med de nye EU-lande i østersøområdet. En anden konklusion er imidlertid, at mange virksomheder er interesseret i markederne, men usikre på markedernes potentiale.

Det fremhæves derfor, at flere virksomheder både store og små, bør se på mulighederne i landene og igangsætte små initiativer for at indhente erfaringer. Her er både import og eksport relevant. Derfor anbefales også, at rådgivningssystemet i højere grad inddrager international handel som en del af den almindelige rådgivning.

Det fremhæves, at det er væsentligt, at virksomhedernes og medarbejdernes kompetencer styrkes i forhold til internationale forretninger.

Også offentlige institutioner kan ifølge rapporten spille en rolle som kontaktskaber for de bornholmske virksomheder. Det forslås derfor også, at der udarbejdes en østersøpolitik, hvor en række samarbejdsområder i nærområdet udpeges, så der i det internationale arbejde, der laves regionalt, i højere grad tages hensyn til erhvervsinteresser.

Sammenfatning

Rapporten omhandler de bornholmske virksomheders muligheder i østersøregionen. Globaliseringen betyder, at mange virksomheder bliver nødt til at se på handels-, etablerings- og samarbejds muligheder i udlandet for at bevare deres konkurrenceevne. Bornholm har et godt udgangspunkt for handel mv. med de nye EU-lande i østersøområdet, men de bornholmske virksomheder er usikre på markedernes potentiale. Det er væsentligt at virksomhedernes og medarbejdernes kompetencer styrkes i forhold til internationale forretninger.

7 Forudsætninger og muligheder for den fremtidige IKT-udvikling på Bornholm. En regional IKT-analyse

Center for Regional- og Turismeforskning, november 2000

Rapporten kortlægger og analyserer de væsentlige typer af aktører samt deres indbyrdes relationer i Bornholms IKT-udviklingsfelt, dvs. IKT-branchen, IKT-brugerne (erhvervslivet på Bornholm), uddannelsesinstitutioner, forsknings- og udviklingsinstitutioner samt aktører inden for politik og forvaltning. Beskrivelsen kan opsummeres således:

- Bornholms IKT-udviklingsfelt indeholder stort set ikke *forsknings- og udviklingsinstitutioner*.
- *IKT-uddannelsesudbuddet og -uddannelsesmiljøet* er sporadisk.
- IKT-branchen og det øvrige erhvervsliv rekrutterer ikke i nævneværdigt omfang *arbejdskraft med videregående IKT-uddannelser*.
- Kontakten til og især interaktionen med *eksterne videns- og udviklingsmiljøer* er begrænset. De mest centrale aktører - IKT-branchen og IKT-brugerne - køber typisk viden og produkter, som er udviklet af IKT-producenter og -leverandører uden for øen.
- Mellem IKT-branchen og dens næsten udelukkende bornholmske kunder er tætte tillidsrelationer og stort kendskab til hinanden, men de typiske *drifts- og produktionsformer* i det bornholmske erhvervsliv skaber lille efterspørgsel efter og svage traditioner for tæt og vidensopbyggende samarbejde og interaktion om at udvikle nye IKT-produkter eller IKT-anvendelsesformer. Heller ikke mellem de bornholmske IKT-virksomheder indbyrdes er der ifølge rapporten dannet sådanne samarbejdsrelationer.
- En mere gunstig del af det samlede udviklingsfelt aftegnes af området politik og forvaltning, hvor der på tidspunktet for rapportens udarbejdelse foregik en vigtig dannelse af nye institutioner og rammer til fremme af øens IKT-udvikling, ikke mindst i relation til projektet Digitalt Bornholm. En række tiltag til at understøtte etableringen af nye IKT-aktiviteter og brugen af IKT på øen beskrives, f.eks. vedrørende arbejdsmarkedspolitik, erhvervsfremme og offentlig forvaltning.

Sammenfatning

Rapporten kortlægger og analyserer de væsentlige typer af aktører samt deres indbyrdes relationer i Bornholms IKT-udviklingsfelt, dvs. IKT-branchen, IKT-brugerne (erhvervslivet på Bornholm), uddannelsesinstitutioner, forsknings- og udviklingsinstitutioner samt aktører inden for politik og forvaltning.

8 *Perspektiver for Bornholms udvikling: 2001-2005* **Bornholms Amt, 2001**

Den samlede publikation består af et oplæg til strategi og vision samt en handlingsplan, der består af et katalog af konkrete projekter. Det er således et policydokument, der fokuserer på målsætninger og midlerne til at nå målene. Her resumeres strategi- og visionsdelen af perspektivplanen.

Udgangspunktet er, at *Bornholm skal være en attraktiv region i Europa*. Med attraktiv sigtes til, at Bornholm skal have værdier og aktiviteter, der kan tiltrække og fastholde såvel mennesker som virksomheder. Når ordet region bruges, skal det understrege, at Bornholm skal have den status og flest mulige af de tilbud, der forventes i en selvstændig landsdel.

Byer og landskaber

Der lægges op til, at Bornholms attraktive natur og bymiljøer skal bevares og udvikles, så øen kan blive et endnu mere tiltrækkende sted at bo, arbejde og holde ferie.

Erhvervslivet

Bornholm skal tage udgangspunkt i eksisterende styrker inden for fødevarerhvervene, turisme og nichevirksomheder og udvikle disse områder bl.a. med brug af ny teknologi.

Uddannelse og forskning

For at tiltrække og fastholde unge skal uddannelsesmulighederne udbygges. Samtidig skal forskningsindsatsen styrkes, så Bornholm får tilgang til forskningsnetværk og de lokale uddannelser kan trække på forskningsbaseret viden særligt inden for turismeområdet.

Den offentlige service, kultur og fritid

Det understreges i dokumentet, at det offentlige serviceniveau og udbuddet af kultur og fritidsaktiviteter løbende skal forbedres, da det vil få stigende betydning for bosætning og erhvervsudvikling.

Transport

På transportområdet understreges det afgørende i, at Bornholm får transportforbindelser, hvor der er tilstrækkelig kapacitet og frekvens, samt at prisen er rimelig. Det fremhæves, at det er afgørende for såvel erhvervslivet og for indbyggerne på Bornholm.

Markedsføring

Endelig understreges betydningen af, at Bornholm markedsføres og synliggøres på en positiv måde. Det gælder i forhold til turisme, men også som en del af en indsats for at styrke en positiv udvikling inden for erhvervslivet og tilflytningen til øen.

Sammenfatning

Publikationen består af et oplæg til strategi og vision samt en handlingsplan, der består af et katalog af konkrete projekter. Udgangspunktet er, at Bornholm skal være en attraktiv region i Europa. Bornholm skal have værdier og aktiviteter, der kan tiltrække og fastholde såvel mennesker som virksomheder. I rapporten fokuseres der på: byer og landskaber, erhvervslivet, uddannelse og forskning, den offentlige service (kultur & fritid), transport samt markedsføring.

9 *Developing marketing strategies for tourism destinations in the peripheral areas of Europe: the case of Bornholm* **Center for Regional- og Turismeforskning, december 2003**

Rapporten fokuserer på samarbejdsrelationer og strukturer på turismedestinationer i udkantsområder med Bornholm som eksempel. Undersøgelsen fokuserer på den ene side på den teoretiske tilgang, hvordan marketingteorien kan understøtte udvikling af slagkraftige strategier for den fortsatte udvikling af en turismedestination. På den anden side gives der en omfattende analyse af Bornholm som turismedestination igennem tiderne med særlig fokus på årene 1996-2002; herunder et indblik i turisternes anskuelse af Bornholm som destination og erhvervets fremstilling af Bornholm i markedsføringsøjemed, samt en analyse af markedsføringsselskabet Destination Bornholm.

Rapporten konkluderer, at etableringen af Destination Bornholm har været et stort aktivt for udviklingen af den bornholmske turisme, men at der skal ske en fortsat udvikling af Destination Bornholms kommunikationsstrategi over for det bornholmske turismeerhverv for at øge effekten af indsatsen. Rapporten påviser desuden, at der er behov for en fortløbende overvågning af turisternes adfærd, mens de er på Bornholm sammenholdt med en generel markedsudvikling.

Sammenfatning

Rapporten fokuserer på samarbejdsrelationer og strukturer på turismedestinationer i udkantsområder med Bornholm som eksempel. Der fokuseres på marketingteorien og dens betydning for nye strategier mht. udvikling af en turismedestination samt på en historik af Bornholm som destination med særligt fokus på årene 1996-2002. Det konkluderes at Destination Bornholm har været et stort aktiv og at Destination Bornholms kommunikationsstrategi fortsat skal udvikles.

10 Turismeerhvervet på Bornholm - netværksarbejde og omstrukturering

Center for Regional- og Turismeforskning, juli 2002

Rapporten fokuserer på turismedestinationers struktur med Bornholm som eksempel. Undersøgelsen fokuserer på den ene side på turisternes bevægelighed og på den anden side destinationens behov for at tilpasse sig turisternes adfærd og bestræber sig på at kaste lys på de karakteristika, som er knyttet til turister og turismedestinationer. Rapporten fokuserer desuden på den effekt, ændringen i infrastrukturen (hurtigfærge og øresundsbro) har haft på Bornholms turisme.

Rapporten konkluderer, at den bornholmske turismeindustri kun i lav grad var forberedt på de effekter, infrastrukturændringerne medførte. Rapporten påviser, at der efter 2000 kom flere turister, men at opholdslængden faldt, og at der observeredes flere endagsrejser og weekendrejser end tidligere. Der kom færre børnefamilier og færre tyske turister, mens der kom flere danskere. De besøgende bookede i højere grad selv deres rejse og gerne direkte samt med kort varsel. Kravene til overnatningsstederne øgedes.

Sammenfatning

Rapporten fokuserer på turismedestinationernes struktur med Bornholm som eksempel, mere specifikt på turisternes bevægelighed og destinationens behov for at tilpasse sig turisternes adfærd. Rapporten konkluderer, at den bornholmske turismestrategi kun i lav grad var forberedt på de effekter, infrastrukturændringerne medførte.

11 Regionernes konkurrenceevne

Copenhagen Economics/Inside Consulting, jan. 2004

Konsulentfirmaerne Copenhagen Economics og Inside Consulting har for Indenrigs- og Sundhedsministeriet gennemført et forskningsprojekt om regionernes konkurrenceevne – forstået som regionernes evne til at skabe økonomisk vækst. Bornholm er en af de regioner, der er behandlet i rapporten.

Hvad forklarer væksten?

Indenrigs- og Sundhedsministeriet har igennem projektet fået opbygget en regional vækstmodel, som skal forklare forskelle i den økonomiske vækst (set pr. beskæftiget person) i regionerne. Dvs. forklaringer på, hvorfor nogle regioner har en bedre produktivits-, og dermed normalt også indkomstudvikling, end andre.

De faktorer, der inddrages som forklaring, er inden for følgende områder:

- 1) menneskelige ressourcer
- 2) iværksætteri
- 3) innovation
- 4) velfærdsservice.

Det er dog primært de tre første, som kan forklare de regionale forskelle.

Modellen er baseret på disse såkaldte vækstdrivere (dvs. vækstdrivende faktorer), som forklarer, hvad der driver væksten. Modellen bygger på et arbejde lavet i en OECD-analyse af forskellene i OECD-landenes vækst efter 1995.

Modellen forklarer ca. 70 % af forskellene i regionernes vækst efter 1997 ved hjælp af følgende faktorer, som ligger inden for ovennævnte områder:

- Ændringer i arbejdsstyrkens uddannelsesniveau
- Omfanget af vækstiværksættere
- Innovation i eksisterende virksomheder.

Analysen viser også, at det kan betale sig at sætte ind for at forbedre rammebetingelserne for regionernes udviklingsmuligheder – gode rammebetingelser virker!

Analysen fokuserer således på både de rammebetingelser og de resultater eller præstationer, der er i regionerne inden for ovennævnte vækstdrivere. Filosofien er, at gode rammebetingelser, som f.eks. effektiv erhvervsservice, samspil med vidensinstitutioner og adgang til uddannelsespladser, resulterer i bedre præstationer i f.eks. antallet af nye virksomheder, innovationsaktivitet og kompetenceniveauet, og at forbedringer i rammebetingelserne efter et par år således vil kunne resultere i bedre præstationer og dermed også i højere vækst.

Sammenfatning

Konsulentfirmaerne Copenhagen Economics og Inside Consulting har for Indenrigs- og Sundhedsministeriet gennemført et forskningsprojekt om regionernes (bl.a. Bornholm) konkurrenceevne. Analysen fokuserer på rammebetingelser og de resultater eller præstationer der er i regionerne inden for vækst drivere såsom: menneskelige ressourcer, iværksætteri, innovation og velfærdsservice.

12 *Statens engagement på Bornholm* Bornholms Forskningscenter, 1999

Rapporten havde til formål at belyse statens betydning for Bornholms økonomi.

Forfatteren konkluderede, at det statslige engagement havde stor betydning for Bornholm på en række områder.

- For det første er staten en stor arbejdsgiver. Da undersøgelsen fandt sted, var der 24 statslige institutioner på øen, hvoraf syv var uddannelsesinstitutioner. Statens institutioner beskæftigede 10 % af den samlede arbejdsstyrke og 25 % af de offentligt ansatte. BornholmsTrafikken og Bornholms Værn var de to største statslige arbejdspladser med sammenlagt to tredjedele af de statslige arbejdspladser.
- For det andet blev der overført betydelige midler fra staten til Bornholm. I 1992 udgjorde overførslerne således ca. DKK 700 mio. årligt. Forfatteren vurderede, at beløbet snarere er øget end mindsket frem til og med år 1999.
- For det tredje havde staten sammen med EU finansieret en række udviklingsinitiativer på Bornholm. Et af de største initiativer var den såkaldte Bornholmerpakke. En del af pakken blev anvendt til at starte Bornholms Glas- og Keramikskole og Bornholms Forskningscenter.

Ifølge rapporten var statens engagement vigtig for såvel den regionale udvikling som for innovations- og uddannelsesinitiativer på øen. Bornholm er dermed meget sårbar for ændringer i omfang og sammensætning af det statslige engagement.

Sammenfatning

Rapporten har til formål at belyse Statens betydning for Bornholms økonomi. Ifølge rapporten var statens engagement vigtig for såvel den regionale udvikling som for innovations- og uddannelsesinitiativer på øen. Bornholm er dermed meget sårbar for ændringer i omfang og sammensætningen af det statslige engagement.

13 *Digitalt Bornholm. IKT-mæssig opkvalificering af øvrige erhverv – Visioner, aktiviteter og resultater*

Center for Regional- og Turismeforskning, 2004

Rapporten evaluerer et af delprojekterne under projektet Digitalt Bornholm, målrettet opkvalificering af IKT-anvendelsen og -kompetencerne i ca. 25 små og mellemstore virksomheder (SMV) på Bornholm inden for andre erhverv end turisme. Aktiviteterne blev udformet og gennemført med udgangspunkt i en hypotese om, at mange SMV langt fra udnytter det fulde potentiale i deres IKT-udstyr, og at opkvalificerings- og læringsformer tæt på virksomhedernes og de enkelte medarbejders daglige funktioner og arbejdsopgaver ville være mere hensigtsmæssige end traditionelle formaliserede kursus- og uddannelsesaktiviteter. En række lokale IKT-virksomheder blev derfor udvalgt til at udvikle og gennemføre et opkvalificeringsforløb for en gruppe af SMV blandt deres kundekreds og blev opfordret til at inddrage lokale uddannelsesinstitutioner i et netværk. Aktiviteterne skulle ud over generelle IKT-elementer (f.eks. internetafsætning eller Excel) indeholde individualiserede analyse- og opkvalificeringselementer tilpasset den enkelte virksomhed. Målet var ikke blot at effektivisere og opkvalificere IKT-brugen blandt de deltagende SMV, men også at medvirke til udvikling og innovation blandt de lokale IKT-leverandører, hvorved de høstede erfaringer måske kunne spredes til øvrige bornholmske virksomheder.

En spørgeskemaundersøgelse blandt de deltagende SMV viste generelt stor tilfredshed med de gennemførte aktiviteter, om end håndfaste indtjenings- og effektiviseringsgevinster kun i yderst lille omfang var opnået på evalueringstidspunktet. For de deltagende SMV bestod resultaterne af projektet især i styrkede medarbejderkompetencer, afklaring af langsigtede IKT-mål og behov, samt i styrkede relationer til deres IKT-leverandør. Også de medvirkende IKT-leverandører fandt, at projektet havde medvirket til ændringer i deres rolle i fht. kunderne fra rene ambulancetjenester i forbindelse med akutte problemer til en mere strategisk og udviklingsorienterede dialog om IKT-muligheder. Endvidere mente flere, at de havde fået opbygget nye samarbejdsrelationer til såvel andre IKT-leverandører som lokale uddannelsesinstitutioner.

Sammenfatning

Rapporten evaluerer et af delprojekterne under projektet Digitalt Bornholm, målrettet opkvalificering af IKT-anvendelsen og -kompetencerne i ca. 25 små og mellemstore virksomheder (SMV) på Bornholm inden for andre erhverv end turisme. For de deltagende SMV bestod resultaterne af projektet især i styrkede medarbejderkompetencer, afklaring af langsigtede IKT-mål og behov, samt i styrkede relationer til deres IKT-leverandør. Også de medvirkende IKT-leverandører fandt, at projektet havde medvirket til ændringer i deres rolle.

14 De bornholmske landdistrikter. Analyse af udviklingsrammer og muligheder

Bornholms Forskningscenter, august 1999

Formålet med denne rapport er at skaffe overblik over levevilkårene i landdistrikterne på Bornholm og vurdere hvorledes det offentlige (kommuner og amt) gennem en landdistriktspolitik kan arbejde for sikring og udvikling af de bornholmske landdistrikter. Rapporten konkluderer, at udviklingen i de bornholmske *landdistrikter* ikke udgør et problem, der kan adskilles fra de generelle strukturproblemer på øen. Frem for udelukkende at fokusere på de bornholmske landdistrikter, ser rapporten derfor på udviklingsmulighederne for de forskellige bornholmske *lokalområder* (by- og landdistrikter under ét).

Rapporten fokuserer bl.a. på forskelle i offentlig og privat serviceniveau og på disse forskelles betydning for lokalområdernes attraktivitet. Det konkluderes, at der *er* registrerbare forskelle i det offentlige og privat serviceniveau i de forskellige lokalområder, men samtidig har disse forskelle kun moderat indflydelse på områdernes attraktivitet. Beskæftigelsesmuligheder i lokalområderne er også kun af marginal betydning. De gode steder at bo synes i betydelig udstrækning at have at gøre med lokalområdets fysiske, sociale og kulturelle *miljø*.

Den helt centrale betydning af omgivelsernes fysiske, naturgivne og æstetiske kvaliteter underbygges af undersøgelsen af *tilflytternes* præferencer ved valg af bolig. Her viser det sig, at faktorer i relation til nærmiljøet (en smuk beliggenhed, adgang til smuk natur, fred og ro) er de mest betydende faktorer. Faktorer i relation til selve boligen (prisniveau, boligkvalitet, vedligeholdelsesstand) er også vigtigt, men har underordnet betydning i forhold til boligens omgivende miljø. Offentlig og privat serviceniveau i lokalområdet synes derimod at have begrænset betydning for tilflytternes valg af bosted.

Dette kunne tyde på at politikere, foreninger, græsrodsorganisationer og andre der arbejder for at udvikle lokalsamfundene ikke har de store muligheder for at påvirke tilflytningen til lokalsamfundene når det kommer til stykket. I hvert fald sikrer man ikke nødvendigvis en større tilflytning gennem fastholdelse eller udbygning af det private eller offentlige serviceniveau, hvilket er de traditionelle indsatsområder for de nævnte aktører. Derimod tyder meget på, at indsatsen for at tiltrække tilflyttere i højere grad bør koncentreres omkring sikring og forbedring af det fysiske og sociale miljø.

I rapportens anbefalinger fokuseres på mulighederne for at forbedre samarbejdet mellem det kommunale system og civilsamfundet, repræsenteret ved borgerforeningerne. De væsentligste anbefalinger er:

1. Tag i større udstrækning lokalsamfundene med på råd ved beslutninger, der vedrører de enkelte lokalområder, men undgå at lægge økonomisk beslutningskompetence ud til borgergrupperne.
2. Stil ikke krav til lokalsamfundenes formelle organisering (der er tale om grupper af frivillige, der organiserer sig på vidt forskellige måder), men formaliser i så høj grad som muligt samarbejdet mellem kommune og lokalsamfund (klar definition af opgaver der skal i høring og struktureret mødefrekvens).
3. Fra kommunens side kan der oprettes en økonomisk pulje til mobilisering og fremme af det frivillige arbejde i foreningerne. Puljen kan målrettes de indsatsområder man id fra en politisk prioritering ønsker at fremme. På denne måde opnås også den nødvendige demokratiske kontrol og styring af borgerforeningernes arbejde.
4. Opret en fælles enhed (en betalt sekretærfunktion), som borgergrupperne skal kunne trække på som rådgiver og sparringspartner. Enheden skal hjælpe borgergrupperne med at strukturere og organisere deres ideer til udvikling af lokalområderne på en sådan måde at de kan gennemføres som projekter.

Sammenfatning

Formålet med denne rapport er at skaffe overblik over levevilkårene i landdistrikterne på Bornholm og vurdere hvorledes det offentlige (kommuner og amt) gennem en landdistriktspolitik kan arbejde for sikring og udvikling af de bornholmske landdistrikter. Rapporten konkluderer, at udviklingen i de bornholmske *landdistrikter* ikke udgør et problem, der kan adskilles fra de generelle strukturproblemer på øen. Frem for udelukkende at fokusere på de bornholmske landdistrikter, ser rapporten derfor på udviklingsmulighederne for de forskellige bornholmske *lokalområder* (by- og landdistrikter under ét).

15 **Rapport fra undergruppe vedrørende fødevarer** **Direktoratet for FødevarerErhverv, maj 2001**

Formålet med rapporten var at samle op på de initiativer der var igangsat på landbrugsområdet, med udgangspunkt i tidligere gennemførte analyser af rammebetingelser og udviklingsmuligheder for det bornholmske landbrug (PLS-rapport, 1996) og for det bornholmske fiskeriområde (IFM-rapport, 1998)

I rapporten gennemgås en række konkrete initiativer og projektforslag som i større eller mindre udstrækning samtidig vurderes at kunne opnå finansiel støtte fra Landdistrikts-, LEADER+ eller FIUF-programmerne.

Rapportens forslag til generelle initiativer på fødevarerområdet:

- Etablering af et "Måltidets Hus" på Bornholm som grundlag for at fremme det regionale bidrag til højnelse af den danske madkultur og for at bidrage til at øge den lokale produktion af kvalitetsfødevarer. **Efterskrift:** På nationalt niveau blev ideen om et Måltidets Hus skrinlagt og på regionalt niveau blev der i stedet etableret et Fødevarerudviklingscenter der skal hjælpe de små lokale fødevarerproducenter med produktudvikling og markedsføring.
- Etablering af en overordnet koordinationsgruppe med henblik på at koordinere indsatsen på fødevarerområdet. **Efterskrift:** Gruppen er ikke blevet etableret og Fødevarerudviklingscentret har mere eller mindre fået denne rolle.
- Omstilling af erhvervet til den ny "vidensøkonomi", hvor formålet er at skabe værditilvækst gennem eksport af information og viden. **Efterskrift:** Forslaget gik grundlæggende ud på at omstille jordbrugets virksomheder indenfor forarbejdnings- og servicesektoren til en større grad af "systemeksport" (salg af viden og løsninger uden for Bornholm). Forslaget blev ikke realiseret.

Forslag til initiativer på landbrugsområdet

- Etablering af et lokalt nicheslagteri, der gør det muligt at satse på produktion af lokale kvalitetsfødevarer. **Efterskrift:** Forslaget blev realiseret og "Håndværksslagteren" fungerer stadig som øens eneste kreaturslagteri.
- Produktion og salg af en særlig "Bornholmergris" og en "Bornholmerkalkv". "Bornholmergrisen" tager afsæt i Antoniuskonceptet og "Bornholmerkalkven" i Fødevarerministeriets frivillige kvalitetsmærkningsordning. **Efterskrift:** I lighed med en række andre frivillige mærkningsordning har ideen endnu ikke vist sig kommercielt bæredygtig.
- Øget omstilling til miljøvenlig jordbrugsproduktion bl.a. gennem en række demonstrationsprojekter. **Efterskrift:** Forslaget blev realiseret.

Forslag til initiativer på fiskeriområdet

Bornholms Erhvervsråd fik i 1998 udarbejdet rapporten *Udviklingsmuligheder for den bornholmske fiskerisektor 1998-2003*. Rapporten mundede ud i 22 projektforslag til udvikling af alle dele af den bornholmske fiskerisektor. Hovedtrækkene heri var en strategisk udvikling af torskesektoren omfattende hele værdikæden fra fiskeflåde over modtagefaciliteter til industrien. Desuden anbefaledes udviklingsprojekter for havne- og serviceapparatet samt projekter over en række tværgående temaer.

Siden rapportens udarbejdelse er fiskeriets situation ikke blevet bedre på Bornholm, og der var heller ikke udsigt til en mærkbar forbedring af erhvervets økonomi.

Efterskrift: Fiskeriudvalget, der er ansvarlig for opfølgning på rapporten, gav den 23. januar 2001 en status på de 22 projektforslag. Det generelle billede viser en ringe interesse for projektforslagene. Enkelte virksomheder har påbegyndt nye produktionsmetoder og produktudvikling, men noget egentligt samarbejde, som foreslået, er ikke indledt.

Sammenfatning

Formålet med rapporten var at samle op på de initiativer der var igangsat på landbrugsområdet, med udgangspunkt i tidligere gennemførte analyser af rammebetingelser og udviklingsmuligheder for det bornholmske landbrug (PLS-rapport, 1996) og for det bornholmske fiskeriområde (IFM-rapport, 1998) .I rapporten gennemgås en række konkrete initiativer og projektforslag som i større eller mindre udstrækning samtidig vurderes at kunne opnå finansiel støtte fra Landdistrikts-, LEADER+ eller FIUF-programmerne.

16 **Bornholms udviklingsmuligheder – en SWOT-analyse** **Center for Regional- og Turismeforskning, december 2004**

Rapporten er – på det overordnede niveau – en gennemgang af Bornholms styrker og svagheder samt en kortlægning af muligheder og trusler for den videre udvikling på øen. Rapporten tager udgangspunkt i en kortlægning af de helt overordnede udviklingstendenser i samfundet, og forsøger derefter at konkretisere hvad disse tendenser kan betyde for Bornholm.

Globaliseringen af samfundslivet udpeges som den altafgørende udviklingstendens, som vil præge Bornholms udviklingsmuligheder i de kommende år. Inden for erhvervslivet betyder det en omfattende in- og outsourcing med en tilsvarende påvirkning af arbejdsmarkedet. Globaliseringen afleder et behov for uddannelse og opkvalificering af hele den bornholmske befolkning.

Immaterialiseringen og **individualiseringen** vil påvirke og ændre normer og holdninger i samfundet. Dette medfører ændrede præferencer og livsstil i befolkningen. Nye produkter, med et større indhold af oplevelser og historie vil være i vækst, og befolkningen vil efterspørge nye og anderledes boformer og -steder.

Rapporten anbefaler, at der fokuseres på tre indsatsområder. For alle tre indsatsområder gælder, at de i så høj grad som muligt skal tage udgangspunkt i de særlige bornholmske forudsætninger og ressourcer. Det betyder: Skab ny aktivitet med udgangspunkt i de ressourcer og kompetencer, der allerede findes på Bornholm og i det bornholmske erhvervsliv. Bornholms væsentligste konkurrencefordel i forhold til andre danske regioner er øens attraktivitet som bo- og levested. Den bornholmske udviklingsindsats skal derfor primært sætse på at gøre Bornholm til det foretrukne sted at bo. Kan de rigtige folk tiltrækkes og fastholdes på øen, er rationalet, at det i sig selv vil skabe aktivitet og beskæftigelse. Findes der tilpas mange folk med de rette kvalifikationer, vil dette medvirke til at tiltrække nye virksomheder og aktiviteter til øen.

Rapportens forslag til indsatsområder:

Forbedring af øens innovative kapacitet. Fortsat udvikling af nye uddannelser på Bornholm samt forbedring af den bornholmske befolknings adgang til efteruddannelse. De bornholmske virksomheders kobling til nationale vidensinstitutioner og større videnstunge virksomheder skal forbedres.

Udnyttelse af øens attraktive potentiale. Bornholms attraktivitet handler i høj grad om naturen. Denne særlige lokale ressource kan benyttes langt mere aktivt. Naturen skal være et integrerende element i hverdagen, i uddannelserne og i turismen. Et andet element i forbedring af øens attraktivitet kan være at benytte øens kulturelle tilbud mere aktivt i en fremtidig regional udviklingsindsats.

Forbedring af øens reelle integration med naboregionerne. Integration kræver tilgængelighed. For øjeblikket synes især frekvens og pris i relation til persontransport at være en væsentlig barriere for Bornholms integration i naboregionerne. Erhvervsfremmeaspektet må inddrages mere aktivt i Bornholms bestræbelser på at blive integreret i Øresunds- og Østersøområdet. Den bornholmske erhvervsfremmeindsats med henblik på at opnå et større virksomhedssamarbejde mellem bornholmske og sjællandske (Køge-området) virksomheder har været succesfuld. En tilsvarende satsning i Skåne og de baltiske lande kan overvejes. Bornholm bør arbejde målrettet mod at opnå en regional arbejdsdeling.

Sammenfatning

Rapporten er – på det overordnede niveau – en gennemgang af Bornholms styrker og svagheder samt en kortlægning af muligheder og trusler for den videre udvikling på øen. Rapporten tager udgangspunkt i en kortlægning af de helt overordnede udviklingstendenser i samfundet, og forsøger derefter at konkretisere hvad disse tendenser kan betyde for Bornholm. De fem overordnede temaer er: globalisering, immaterialisering og individualisering, forbedring af øens innovative kapacitet, udnyttelse af øens attraktive potentiale samt forbedring af øens reelle integration med naboregionerne.

17 Bornholm fra industri- til informationssamfund. Regionale perspektiver af transportændringerne og den informationsteknologiske udvikling

Center for Regional- og Turismeforskning, 2001

Rapporten opsamler resultaterne fra to tidligere rapporter om hhv. betydningen af ændringerne i Bornholms transportinfrastruktur (Øresundsbro og hurtigfærge) samt forudsætninger og muligheder for IKT-baseret udvikling på Bornholm.

Rapporten perspektiverer disse resultaterne fra de to rapporter i forhold til overordnede forandringsprocesser i økonomien og diskuterer de erhvervspolitiske udfordringer i forbindelse med Bornholms overgang fra industri- til informationssamfund. Følgende resultater har særlig relevans i nærværende vækstforum-sammenhæng:

En spørgeskemaundersøgelse blandt bornholmske virksomheder viste, at virksomhederne generelt vurderer transportforholdene som vigtige for deres udviklingsmuligheder de kommende år, men ikke en ligeså vigtig faktor som f.eks. medarbejderuddannelse, produktudvikling, markedsføring og IKT-investeringer. Dog mente turismeerhvervet at de ændrede transportinfrastrukturer (den hurtige og lettere adgang til og fra øen) var den vigtigste faktor for deres fremtidige udvikling. Spørgeskemaundersøgelsen viste også, at kun ganske få virksomheder på Bornholm forholder sig aktivt og strategisk til de forbedrede samarbejds- og markedsmuligheder i Øresundsregionen, som de nye transportinfrastrukturer giver. Endelig afdækkede undersøgelsen, at lokalt netværksamarbejde generelt ikke er udbredt på Bornholm, men at turismeerhvervet er kendetegnet ved langt flere formelle samarbejds- og netværksrelationer.

På IKT-området fremlægges to overordnede dimensioner, som bør inkluderes i en IKT-strategi for Bornholm:

1. En *erhvervsstruktur*: Sikring af vækst og udvikling inden for de nye IKT-relaterede branche- og produktområder til compensation for den ugunstige strukturudvikling i traditionelle erhverv.
2. En *erhvervs- og virksomhedsøkonomisk*: Sikring af spredning og ibrugtagning af IKT i de øvrige dele af erhvervslivet, så produktivitet og konkurrenceevne bevares eller udvikles.

På baggrund af analyse af forudsætninger og barrierer for Bornholms IKT-udvikling udpeges følgende målsætninger for en IKT-udviklingsstrategi som vigtige:

1. Intensiveret indførelse af IKT og IKT-baserede arbejdsgange og forretningsstrategier i erhvervslivet som helhed.
2. Udvikling af IKT-branchens kompetencer, produkter, markeder og netværksrelationer, herunder tiltrækning af virksomheder udefra.
3. Etablering af IKT-uddannelser (herunder ikke mindst opkvalificeringstiltag tilpasset lokale behov) og andre videnskæssige infrastrukturer og netværker.

Rapporten indeholder en diskussion af projektet Digitalt Bornholm, og det konkluderes, at projektets prioriterede indsatsområder (Digital forvaltning, IKT-uddannelse, og Fremme af IKT-miljøet) indeholder positive elementer, som kan medvirke til realisering af de ovenfor nævnte målsætninger.

Sammenfatning

Rapporten opsamler resultaterne fra to tidligere rapporter om hhv. betydningen af ændringerne i Bornholms transportinfrastruktur (Øresundsbro og hurtigfærge) samt forudsætninger og muligheder for IKT-baseret udvikling på Bornholm. Rapporten perspektiverer disse resultaterne fra de to rapporter i forhold til overordnede forandringsprocesser i økonomien og diskuterer de erhvervspolitiske udfordringer i forbindelse med Bornholms overgang fra industri- til informationssamfund. Rapporten indeholder en diskussion af projektet Digitalt Bornholm, og det konkluderes, at projektets prioriterede indsatsområder (Digital forvaltning, IKT-uddannelse, og Fremme af IKT-miljøet) indeholder positive elementer, som kan medvirke til realisering af de ovenfor nævnte målsætninger.

18 Regional fødevareproduktion - rammebetingelser og udviklingsmuligheder på Bornholm

Center for Regional- og Turismeforskning

Formålet med rapporten var at skabe overblik over ramme- og udviklingsbetingelser gældende for den bornholmske fødevareproduktion. Undersøgelsen fokuserede på de mindre virksomheder og deres muligheder for at producere og afsætte forskellige former for højværdi- niche- eller kvalitetsprodukter.

Undersøgelsens resultater blev benyttet som udgangspunkt for etablering af et fødevareudviklingscenter på Bornholm, idet rapporten indeholdt en prioritering af de opgaver, som dette center kunne arbejde med.

Blandt rapportens konklusioner og anbefalinger kan følgende fremhæves:

- Fødevaresektoren har både beskæftigelsesmæssigt og økonomisk dobbelt så stor betydning på Bornholm som i landet som helhed.
- Gruppen af små fødevareproducerende virksomheder står for ca. 40% af sektorens beskæftigelse og værdiskabelse. Den resterende produktion er samlet på øens fem store fødevareproducerende virksomheder.
- Strukturelle forhold som mælkekvoter og fiskerikvoter vanskeliggør en udvidelse af den producerede fødevaremængde på Bornholm. Overordnet set udgør miljøforhold ikke nogen akut begrænsning for en udvidelse af den animalske produktion. I Bornholms tilfælde er det derfor muligt både at satse på fysiske produktionsudvidelser og på øget værditilvækst af de fremstillede råvarer.
- Generelt er den bornholmske detailhandel meget åben over for at have lokale produkter repræsenteret i butikkerne.
- Generelt kan de bornholmske producenter nok opnå et bedre lokalt salg ved at være mere opsøgende og vedholdende over for den lokale detailhandel.
- Generelt har den bornholmske restaurationsbranche en meget ringe interesse for lokalt producerede fødevarer, og andelen af lokale fødevarer på restauranterne er meget begrænset.
- Fødevareudviklingscentret bør arbejde meget markedsorienteret. En lang række af de små fødevareproducerende virksomheder efterspørger hjælp til at opnå kontakt til kunder "på den anden side af vandet".
- De store fødevareproducenter kan benyttes mere aktivt ved afsætning af produkter fra de bornholmske småproducenter.
- Det vil være naturligt, om Fødevareudviklingscentret medvirker til at etablere forskellige distributionsløsninger, men det skal fungere på virksomhed-til-virksomhed niveau.
- Mange småproducenter har emballage- og etiketteproblemer. Fødevareudviklingscentret bør kunne medvirke ved løsningen af disse opgaver.
- Det vil ligeledes være naturligt, om Fødevareudviklingscentret formidler viden om støtte- og tilskudsmuligheder inden for fødevareområdet til de fødevareproducerende virksomheder.
- Det offentlige Bornholm kan understøtte de bornholmske småvirksomheder ved at have en indkøbspolitik, der giver disse virksomheder mulighed for at byde på regionskommunens udbud.

Sammenfatning

Formålet med rapporten var at skabe overblik over ramme- og udviklingsbetingelser gældende for den bornholmske fødevareproduktion. Undersøgelsen fokuserede på de mindre virksomheder og deres muligheder for at producere og afsætte forskellige former for højværdi- niche- eller kvalitetsprodukter. Undersøgelsens resultater blev benyttet som udgangspunkt for etablering af et fødevareudviklingscenter på Bornholm, idet rapporten indeholdt en prioritering af de opgaver, som dette center kunne arbejde med.

19 *Undersøgelse af hindringer for transittrafik mellem Bornholm og det øvrige Danmark gennem Sverige* **Center for Regional- og Turismeforskning, 2003**

Rapporten er udarbejdet for det grænseregionale samarbejdsområde SÖSK-Bornholm af Center for Regional- og Turismeforskning med baggrund i, at tre fjerdedele af de rejsende mellem Bornholm og det øvrige Danmark benytter i dag Sverige som transitland. Endvidere går en fjerdedel af godstransporterne til og fra Bornholm via Sverige. Det betyder naturligvis, at transporten af såvel personer, medbragt baggage/rejsegods/selskabsdyr og fragtgods er underlagt andre betingelser, end hvis ruten var indenlandsk.

Det var undersøgelsens formål at afdække de hindringer, som personer og gods kan møde på transitrejser gennem Skåne og afdække de love og regler, der er baggrunden for hindringerne.

Rapporten har afdækket et par og tredive forhold, som berører de transitrejsende eller vilkårene for transitgods. Afdækningen er sket i et nært samarbejde med svenske myndigheder.

Rapporten kommer ikke med forslag til, hvordan de beskrevne hindringer for transittrafikken muligvis kan mindskes eller elimineres og tager ikke stilling til, om de konstaterede hindringer i lyset af det fælles medlemskab af EU burde kunne håndteres på anden måde.

Rapporten er således en afdækning af de aktuelle hindringer for transittrafikken og skulle være grundlag for en proces, hvor danske og svenske myndigheder søger at minimere de beskrevne hindringer.

Sammenfatning

Rapporten er udarbejdet for det grænseregionale samarbejdsområde SÖSK-Bornholm af Center for Regional- og Turismeforskning med baggrund i, at tre fjerdedele af de rejsende mellem Bornholm og det øvrige Danmark benytter i dag Sverige som transitland. Endvidere går en fjerdedel af godstransporterne til og fra Bornholm via Sverige. Det betyder naturligvis, at transporten af såvel personer, medbragt baggage/rejsegods/selskabsdyr og fragtgods er underlagt andre betingelser, end hvis ruten var indenlandsk. Rapporten er således en afdækning af de aktuelle hindringer for transittrafikken og skulle være grundlag for en proces, hvor danske og svenske myndigheder søger at minimere de beskrevne hindringer.

20 *En Analyse af samarbejdsmodeller for den bornholmske uddannelsessektor*

Bornholms Akademi, juni 2005

Bornholms Akademi udfører i samarbejde med institutioner der udbyder uddannelser på ungdoms og det videregående niveau, samt CRT og Pædagogisk center, i øjeblikket en analyse og beskrivelse af muligheden for at danne et formelt samarbejde mellem forsknings og uddannelsesinstitutioner. Rapporten er en foreløbig analyse af disse muligheder. I rapporten redegøres der på den ene side for de generelle institutionelle trends og udfordringer i den danske uddannelsessektor. På den anden side redegøres der for de bornholmske uddannelsespolitiske forudsætninger og udfordringer. Bestræbelserne på at danne en formel bornholmsk uddannelsesinstitution kan ses som en naturlig følge af både anbefalingerne i de tidligere omtalte rapporter "Rammer for en bornholmsk videregående uddannelsesstrategi" samt "Kompetenceregnskab for de ni vækstsamarbejder". Baggrunden for at dette arbejde gennemføres nu, er dels at der med strukturreformen er givet mulighed for at Bornholm skaber en CVU-lignende uddannelsesinstitution, dels at de tidligere amtslige uddannelsesinstitutioner i fremtiden skal være selvejende institutioner under Undervisningsministeriet.

Analysen redegør for argumenterne for at skabe en større, samlet bornholmsk uddannelses- og vidensinstitution. Det fremhæves, at en sådan institution kunne:

- Udvikle unik viden og uddannelser, der gør Bornholm til en interessant samarbejdspartner for vidensinstitutioner nationalt og internationalt.
- Styrke den lokale forankring af de udlagte uddannelser.
- Løbende tage kontakt til andre uddannelser, der matcher bornholmske behov og forudsætninger.
- Udgøre en drivkraft i udvikling og professionalisering i nye bornholmske erhvervsområder.
- Øge beskæftigelsesmulighederne på det bornholmske arbejdsmarked.
- Forbedre øens studiemiljø.

Analysen redegør samtidigt for en række forudsætninger som vanskeliggør udviklingen af en sådan institution:

- Volumen i det nuværende uddannelsesmiljø er lille og begrænses af det lille befolkningstal.
- De nuværende institutioner er små, samt fagligt og niveaumæssigt spredte. Inden for deres kerneydelse er det derfor svært at identificere samarbejdsområder.
- Den faglige brede fordrer at fag og vidensinstitutioner skal arbejde tæt sammen med lignende fagområder nationalt eller internationalt.
- En øget volumen i uddannelserne fordrer at studerende skal tiltrækkes til Bornholm nationalt eller internationalt. Bornholm som ikke har et samlet studiemiljø og er en udkantsregion, er generelt ikke attraktivt for den typiske unge studerende.

Afslutningsvis gennemføres der en SWOT-analyse af tre organisationsmodeller for de bornholmske videns- og uddannelsesinstitutioner. Modellerne er: 1. Løst aftalebaseret samarbejde. 2. Et formaliseret driftssamarbejde, og 3. En egentlig fusion med etablering af central økonomi og ledelse.

Helt overordnet viser SWOT-analysen, at jo løsere samarbejde desto større frihed har institutionerne til at tilpasse sig nationale institutionelle og faglige trends, på den anden side øger et tættere samarbejde muligheden for at skabe uddannelser og viden, der tager afsæt i bornholmske forudsætninger.

Sammenfatning

Bornholms Akademi udfører i samarbejde med institutioner der udbyder uddannelser på ungdoms og det videregående niveau, samt CRT og Pædagogisk center, i øjeblikket en analyse og beskrivelse af muligheden for at danne et formelt samarbejde mellem forsknings og uddannelsesinstitutioner. Rapporten er en foreløbig analyse af disse muligheder. I rapporten redegøres der på den ene side for de generelle institutionelle trends og udfordringer i den danske uddannelsessektor. På den anden side redegøres der for de bornholmske uddannelsespolitiske forudsætninger og udfordringer.

21 *Rammer for en bornholmsk videregående uddannelsesstrategi* Bornholms Forskningscenter, juni 2000.

Rapporten er formidling af resultater fra en ph.d. afhandling. Rapporten kommer med en række uddannelsespolitiske anbefalinger på baggrund af en analyse af det bornholmske uddannelsesnivea og flyttemønstre, en kortlægning af det bornholmske uddannelsesmiljø, en analyse af processen ved etablering af Högskolan på Gotland, samt en teoretisk forståelse af sammenhæng mellem erhvervsudvikling og etablering af videregående uddannelsesinstitutioner.

Udgangspunktet for rapporten er, at Bornholm i en national og international sammenhæng er karakteriseret af et svagt uddannelsesmiljø, og at de uddannelsesstilbud, der findes, primært er rettet mod det lokale arbejdsmarked. Disse omstændigheder sætter klare grænser for, hvor stort det Bornholmske uddannelsesmiljø på det videregående niveau kan blive. Dels fordi at unge bornholmeres uddannelsesvalg er lige så varieret og bredt som andre unges uddannelsesvalg. De unge må derfor i stadig højere grad forlade Bornholm for at gennemføre uddannelse. På den anden side karakteriseres det bornholmske arbejdsmarked af et lille udbud af jobtyper, der kræver lange uddannelser. Det antages i rapporten at disse tendenser forstærkes yderligere med etablering af de forbedrede transportforbindelser til København, som vil skærpe konkurrencen på uddannelsesmarkedet og konkurrencen for det bornholmske erhvervsliv.

Det argumenteres på denne baggrund af der er et behov for at ruste Bornholmske virksomheder til at indgå en regional arbejdsdeling i en hovedstadsregion, samt at udvikle en institutionel basis for uddannelserne på Bornholm, der på den ene side kan opfange de bornholmske uddannelsesbehov og forudsætninger, og på den anden side kan indgå i konkurrence og samarbejder på et nationalt og internationalt uddannelsesmarked.

Analysen sammenfattes i 6 anbefalinger:

- Nationalt rettede uddannelser skal ikke underlægges snævre regionale og lokale hensyn. Derfor skal udviklingen af bornholmske videregående uddannelser varetages af en institution, der udelukkende varetager uddannelsesmæssige og akademiske målsætninger.
- Et bornholmsk videregående uddannelsesmiljø skal på baggrund af regional forankring i bornholmske styrkepositioner udvikle og tilbyde uddannelser, som konkurrerer på et nationalt og internationalt uddannelsesmarked.
- Inddragelse af bornholmske potentialer forudsætter en aktiv og tæt dialog mellem uddannelsesmiljøet og bornholmske virksomheder, institutioner og aktører.
- Et attraktivt studie- og arbejdsmiljø kræver en vis volumen. Derfor er det vigtigt at integrere eksisterende og fremtidige uddannelsesinstitutioner.
- De nationale myndigheder skal være parate til at bruge nationale videregående uddannelser i en regionalpolitisk sammenhæng.
- Etablering af et regionalt forankret uddannelsesmiljø forudsætter en kontinuitet og sammenhæng i uddannelsesstilbuddet. Derfor må udbydende uddannelsesinstitutioner forpligtes til at forsætte og udvikle succesfulde uddannelser på Bornholm.

Sammenfatning

Rapporten er formidling af resultater fra en ph.d. afhandling. Rapporten kommer med en række uddannelsespolitiske anbefalinger på baggrund af en analyse af det bornholmske uddannelsesniveau og flyttemønstre, en kortlægning af det bornholmske uddannelsesmiljø, en analyse af processen ved etablering af Högskolan på Gotland, samt en teoretisk forståelse af sammenhæng mellem erhvervsudvikling og etablering af videregående uddannelsesinstitutioner.

22 På egne ben i nye omgivelser – Sydöstra Skåne og Bornholms möjligheter i Öresundsregionen Center for Regional- og Turismeforskning, august 2003.

Rapporten er udarbejdet for samarbejdet mellem Sydøstre Skåne (SØSK) og Bornholm. Rapporten slår fast at Sydøstre Skåne og Bornholm befinder sig i udkanten af Öresundsregionens dynamiske centre.

Tre hovedkonklusioner præsenteres:

1. Erhvervsstrukturen og udviklingstendenser er stort set uafhængigt af den dynamiske udvikling i regionens center, i særdeleshed i forhold til udviklingen inden for innovative sektorer som ITK, biomedicin, F&U, og mediebranchen.
2. Arbejdsmarkedet er stort set upåvirket af integrationen og udvidelsen af arbejdsmarked i Öresundsregionen.
3. Situationen og udviklingstendenserne på Bornholm og i Sydøstre Skåne ligner på mange måder hinanden med hensyn til erhvervs- og arbejdsmarkedsstruktur, men der findes også grundlæggende forskelle i konkurrence- og markedsbetingelser, transportforhold, erhvervsfrekvens og uddannelsesniveau.

23 Øbeligheden og de kommunaløkonomiske og samfundsøkonomiske problemer på Bornholm Henrik Christoffersen, AKF marts 2004.

Rapporten indgår som et delstudie i en undersøgelse af kommunesammenlægningen på Bornholm. Rapporten blev udført af AKF og Syddansk Universitet.

Rapporten slår fast at:

- Bornholm lider af mere eller mindre permanent økonomisk tilbagegang.
- I forhold til det øvrige Danmark har Bornholm et unikt sammenfald af befolkningstilbagegang, lavt indkomstniveau og høj arbejdsløshed.
- Øens geografiske isolation i forhold til det øvrige Danmark påvirker de socioøkonomiske strukturer, vilkårene for produktion af lokale og regionale velfærdsydelse og vigtigheden af offentlige virksomheder.

Rapporten viser, at Bornholm karakteriseres af:

- Et meget svagt økonomisk grundlag og de manglende muligheder for at pendle hindrer en del af arbejdskraften i gennem pendling at følge indkomstudviklingen, hvilket adskiller sig fra andre perifere regioner i Danmark.
- En kraftig reduktion i antallet af statsfinansierede arbejdspladser har fremmet den økonomiske tilbagegang.
- Regionskommunens begrænsede størrelse og den manglende mulighed for et naturligt samarbejde med nabokommuner/regioner udgør en væsentlig begrænsning i udviklingen af stordrifts-økonomi (economies of scale) i produktionen af velfærdsydelse.
- De økonomiske konsekvenser er betydelige, ikke mindst i driften af sygehusvæsenet men også i administrationen af det regionale miljøansvar.
- Bornholms status som ø medfører også særlige omkostninger. Transportomkostninger for personer, skoleelever og syge mennesker m.v. er høje, og tilgængelighedsomkostningerne er også høje på de områder, hvor Bornholm ikke er effektivt integreret med et nationalt marked med homogene priser.
- Det danske bistandssystem i kommuner og regioner kompenserer ikke fuldt ud for forskelle i skattegrundlag og behov.
- Niveauet for lokale og regionale skatter er klart men ikke dramatisk højere end det nationale gennemsnit.
- Konvergenen mod lokal og regional beskatning er en generel udviklingstendens og i overensstemmelse med den nationale lovgivning, således at særlige omkostninger og behov i en region som Bornholm kan forventes at afstedkomme kvalitetsmangler snarere end beskatning på over-ordnet niveau.
- Bornholms regionale problemer må naturligvis indeholde spørgsmålet om regional distribution af velfærd.

Sammenfatning

Rapporten indgår som et delstudie i en undersøgelse af kommunesammenlægningen på Bornholm. Rapporten blev udført af AKF og Syddansk Universitet og beskriver Bornholms socioøkonomiske rammebetingelser med fokus på bl.a. økonomisk tilbagegang, befolkningstilbagegang, geografisk isolation samt tilgængelighedsomkostninger.